

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 22 maja 2020 r.

Poz. 2909

UCHWAŁA NR XX/134/2020 RADY GMINY POTOK GÓRNY

z dnia 11 maja 2020 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu opieki nad zabytkami Gminy Potok Górny na lata 2020-2023

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713 t. j.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 t. j.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Konserwatora Zabytków z siedzibą w Lublinie Delegatura w Zamościu, uchwała się, co następuje:

- § 1. Przyjmuje się Gminny Program opieki nad zabytkami Gminy Potok Górny na lata 2020-2023, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.
- § 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Potok Górny.
- § 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.
- § 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Gminy

Henryk Kapica

Załącznik do Uchwały Nr XX/134/2020
Rady Gminy Potok Górny
z dnia 11 maja 2020 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY POTOK GÓRNY NA LATA 2020 – 2023

Potok Górny
2020

ZAMAJWIAJĄCY:

Gmina Potok Górny
Potok Górny 116
23-423 Potok Górny
sekretariat@potokgorny.com.pl
www.potokgorny.com.pl

WYKONAWCA

RELIKT

Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	11
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....	11
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	11
4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.....	12
4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.....	13
4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....	13
4.1.5 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo.....	14
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Lubelskim na lata 2019-2022.....	15
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	17
4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.....	17
4.2.4 Koncepcja Programowo-Przestrzenna Rozwoju Turystyki i Rekreacji w Województwie Lubelskim.....	18
4.2.5 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020.....	19
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	19
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	19
5.1.1 Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Potok Górny na lata 2016-2020.....	19
5.1.2 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Potok Górny.....	20
5.1.2 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Potok Górny.....	22
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	23
5.2.1 Charakterystyka Gminy.....	23
5.2.2 Rys historyczny Gminy Potok Górny.....	23
5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	25
5.2.4 Zabytki ruchome.....	32
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	33
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	33
5.4 Zabytki nieruchome w gminnej ewidencji zabytków.....	33
5.5 Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	35
5.6 Dziedzictwo niematerialne.....	36
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	37
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	38
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	41
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	41
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	41
Bibliografia	43

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodząc powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Potok Górny. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków.

Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna. Program adresowany jest do mieszkańców gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Potok Górny na lata 2020-2023 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2019 r., poz. 730, ze zm.) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*j. t. Dz. U. z 2009 r., Nr 114, poz. 946*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*Dz. U. z 2019 poz. 730, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami

przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktnymi działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczeniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*Dz. U. z 2019, poz. 506, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych,

utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*Dz. U. z 2019 r. poz. 60, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*j. t. Dz. U. z 2019 r. poz. 1186, ze zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 1396, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*Dz. U. 2018 poz. 1614 ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 270, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*Dz. U. z 2019 r. poz. 115, ze zm.*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad

działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*Dz. U. z 2019 poz. 688, ze zm.*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*Dz. U. z 2019 r. poz. 917*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*Dz. U. z 2019 poz. 1479*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*Dz. U. z 2019 poz. 553, ze zm.*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2017 r. poz. 1674*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, poz. 510*).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Potok Górny zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Program połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Potok Górny zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022¹

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez

¹ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.

optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami;

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013² oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020³.

Drugim ważnym dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, funkcjonującym na poziomie kraju, jest Narodowa strategia rozwoju kultury z uzupełnieniem na lata 2004-2020.

²Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013, Ministerstwo Kultury.

³Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005.

Określa ona działania konieczne do zrealizowania w regionie. Podkreśla przy tym ważność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Główne założenia Strategii związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, to m.in.: działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów dzięki wykorzystaniu przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związanego z ochroną i zachowaniem zabytków.

Jednym z instrumentów, za pomocą których realizowane są wspomniane cele Strategii jest "Narodowy Program Kultury. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020". Podstawą do jego sformułowania jest uznanie dziedzictwa kulturowego za wartość mającą wpływ na rozwój i upowszechnienie kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury "Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego" określa działania w sferze ochrony zabytków, m.in.: przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami; podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa; poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej; intensyfikacja ochrony; upowszechnienie dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁴

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedną z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁵

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat – zbiór czynników i procesów zależnych w niewielkim stopniu od działań rządu i innych podmiotów publicznych, które mogą jednak

⁴Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

⁵Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

wywierać duży wpływ na sposób prowadzenia polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, wyznaczanie celów i możliwości ich osiągnięcia, w związku z czym powinny być uwzględniane w formułowaniu i prowadzeniu tej polityki. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmocnienia tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.5 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

⁶Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W gminnym programie opieki nad zabytkami będą uwzględnione działania zawarte w tych dokumentach pośrednio lub bezpośrednio i wpłyną one na wybór zadań, które staną się środkiem do realizacji złożonych programowych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Lubelskim na lata 2019-2022

Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty do realizacji przez Samorząd Województwa Lubelskiego Uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. W województwie lubelskim w latach 2007-2010 obowiązywał pierwszy program na podstawie uchwały nr XIII/199/07 Sejmiku Województwa lubelskiego z dnia 30 listopada 2007 r., następnie w latach 2011-2014 obowiązywał Wojewódzki program opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim przyjęty w dniu 27 czerwca 2011 r. przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą nr X/132/2011 oraz na lata 2015-2018 przyjęty Uchwałą nr IX/129/15 z dnia 26 czerwca 2015 r.

W Programie wyznaczone dwa, główne cele wraz z poszczególnymi działaniami.

Cel strategiczny I. Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno - gospodarczego regionu.

Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi:

- ✓ Działanie 1. Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego.
- ✓ Działanie 2. Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- ✓ Działanie 3. Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.
- ✓ Działanie 4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojennych oraz obiektów archeologicznych.
- ✓ Działanie 5. Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.

- ✓ Działanie 6. Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.
- ✓ Działanie 7. Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.

Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

- ✓ Działanie 1. Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.
- ✓ Działanie 2. Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
- ✓ Działanie 3. Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywanie przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
- ✓ Działanie 4. Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.
- ✓ Działanie 5. Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.
- ✓ Działanie 6. Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.

Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno - ekonomiczny.

Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

- ✓ Działanie 1. Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.
- ✓ Działanie 2 Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.
- ✓ Działanie 3 Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.
- ✓ Działanie 4 Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.
- ✓ Działanie 5 Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.

Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

- ✓ Działanie 1, Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno - ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
- ✓ Działanie 2, Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
- ✓ Działanie 3, Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.

- ✓ Działanie 4, Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.
- ✓ Działanie 5, Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.
- ✓ Działanie 6, Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.
- ✓ Działanie 7, Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 została przyjęta 24 czerwca 2013 r. (Uchwała Nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego). Jest to najważniejszy dokument programowy województwa określający wizje, cele i kierunki rozwoju regionu. W dokumencie wyznaczono dziedziny o szczególnych potencjałach rozwojowych oraz obszary strategicznej interwencji. Jako istotny potencjał województwa lubelskiego wskazano: nie w pełni wykorzystane wielokulturowe tradycje dziedzictwa kulturowego.

W programie operacyjnym Dziedzictwo kulturowe jako priorytety wskazano: rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych. Do głównych celów operacyjnych należą m.in.: poprawa stanu zachowania, rewaloryzacja i zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Obecnie obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego został przyjęty 30 października 2015 r. (Uchwała Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego). Jest dokumentem o charakterze długoterminowym i określa zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa.

Jako jeden z uwarunkowań wewnętrznych rozwoju zagospodarowania województwa lubelskiego wskazano środowisko kulturowe. Na potencjał kulturowy województwa składają się: zabytkowe zasoby urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego oraz stanowiska archeologiczne.

Jednym z wyzwań rozwojowych województwa lubelskiego jest poprawa ładu przestrzennego i harmonizacja zagospodarowania z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Dzięki odpowiedniej ochronie i promocji wzrośnie rozpoznawalność i atrakcyjność województwa lubelskiego. Zakłada się, że zarządzanie krajobrazem oparte będzie o zasady komplementarności aspektów środowiskowych, historyczno-konserwatorskich oraz estetycznych. Działania ochronne dotyczyć będą objęcie ochroną prawną krajobrazów przyrodniczych i kulturowych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych.

Celem wiodącym jest zrównoważony rozwój przestrzenny regionu prowadzący do podniesienia konkurencyjności województwa i poprawy warunków życia. W sferze zagospodarowania przestrzennego środowiska kulturowego jako cel główny wyznaczono wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi. Dla powyższego celu określono cele szczegółowe:

- ✓ identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego;
- ✓ zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych;
- ✓ zachowanie i wzbogacenie zasobów dóbr kultury współczesnej;
- ✓ rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego.

W zakresie środowiska kulturowego Plan określa kierunki i działania mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej. Wskazuje przestrzenne warunki realizacji regionalnej polityki rozwoju oraz rekomendacje dla podmiotów realizujących politykę przestrzenną w regionie.

Kierunki i działania dla obszaru dziedzictwa kulturowego:

Kierunek: Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym

Działania:

- 1.1. Wykorzystywanie obiektów i kształtowanie zagospodarowanych przestrzeni kulturowych odpowiednio do ich statusu (światowego, europejskiego, krajowego);
- 1.2. Włączenie obiektów o wysokich wartościach kulturowych w systemie ochrony światowego i krajowego dziedzictwa

Kierunek: Ochrona i opieki nad zabytkami nieruchomymi.

Działania:

- 2.1. Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych;
- 2.2. Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych;
- 2.3. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym wydarzeń i walk historycznych;
- 2.4. Uczelnienie reliktyw zabytków archeologicznych.

Kierunek: Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego.

Działania:

- 3.1. Wspieranie tworzenia parków kulturowych;
- 3.2. Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej;
- 3.3. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych;
- 3.4. Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie ukształtowanych krajobrazów rolniczych;
- 3.5. Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym;
- 3.6. Tworzenie szlaków turystycznych.

Kierunek: Ochrona dóbr kultury współczesnej.

Działania:

- 4.1. Ochrona przed deformacją układów urbanistycznych;
- 4.2. Ochrona przed zmianą formy i kompozycji architektonicznej obiektów;
- 4.3. Ochrona i rewitalizacja przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym.

4.2.4 Koncepcja Programowo-Przestrzenna Rozwoju Turystyki i Rekreacji w Województwie Lubelskim

Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji w województwie lubelskim została przyjęta uchwałą nr CLXVIII/1984/08 przez Zarząd Województwa Lubelskiego dnia 7 października 2008 r. Dokument ten powstał na potrzeby opracowania planu zagospodarowania przestrzennego województwa, zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Określa on możliwości zrównoważonego rozwoju gospodarki turystycznej poprzez promowanie różnorodnych form turystyki i rekreacji, racjonalne wykorzystanie bazy turystycznej, zasobów ludzkich, przyrodniczych, kulturowych czy materialnych. Dokument zawiera cele główne, kierunki rozwoju sektora turystyki oraz strategiczne działania. Jako czynniki atrakcyjności turystycznej wskazano m.in.: występowanie zespołów i obiektów zabytkowych o wysokich walorach dziedzictwa kulturowego oraz sanktuariów; walory przyrodnicze i krajobrazowe; walory kulturowe; sposoby udostępniania walorów turystycznych obszarów.

Celem nadrzędnym Koncepcji jest "Podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa, zwiększenie ruchu turystycznego przy jednoczesnym zachowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych regionu".

Głównym kierunkiem rozwoju turystyki są turystyka krajoznawczo-indywidualna i zorganizowana, wykorzystująca dziedzictwo kulturowe, oparte o ekspozycję zabytków oraz bogatą i barwną historię regionu; turystyka promocyjna - związana z walorami turystycznymi lubelskiej wsi, z obyczajami czy twórczością ludową, walorami etnograficznymi, folklorem.

4.2.5 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020

Przyjęty pierwotną Decyzją Komisji Europejskiej C(2015)887 z dnia 12 lutego 2015 r. ze zmianami zatwierdzonymi Decyzją Komisji Europejskiej C(2018)3837 z dnia 12 czerwca 2018 r.

Działania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają się w celu tematycznym nr 6: *Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami*, w Priorytecie inwestycyjnym 6 c: *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. Jako uzasadnienie wybranego priorytetu wskazano, że zgodnie z celami UE, niezbędne są inwestycje w infrastrukturę, które wpłyną na zwiększenie możliwości zatrudnienia, w perspektywie długookresowej poprzez podniesienie konkurencyjności regionu. Dostrzeżono potencjalne możliwości w obszarze infrastruktury turystycznej i kulturalnej wykorzystującej walory przyrodniczo - krajobrazowe, czyste środowisko, a także bogactwo dziejów oraz spuściznę wielu przenikających się kultur. Na podstawie Umowy Partnerstwa podano zapis: zwiększenie konkurencyjności gospodarki i efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie. Jako podstawę wybory priorytetu ze Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego zapisano: Dziedzictwo kulturowe oraz przyrodnicze jako ważne czynniki budowania tożsamości mieszkańców województwa, a zarazem zasoby na bazie których pojawiają się nowe modele biznesu - cel strategiczny 4, cel operacyjny 4.3, 4.5.

Oś priorytetowa 7 będzie realizowana m.in. poprzez priorytet: 6 c *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. Działanie ma na celu zwiększenie dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego jednego z ciekawszych kulturowo regionów Polski. Stwierdza się, że bogactwo tradycji i czyste środowisko nie są w pełni wykorzystywane dla tworzenia dochodu i nowych miejsc pracy. Jako przyczynę braku możliwości całkowitego wykorzystania potencjału regionu ustalono niedostateczny stan infrastruktury kultury i turystyki.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Potok Górny wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1 Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Potok Górny na lata 2016-2020

Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Potok Górny na lata 2016-2020 podjęta została Uchwałą Nr XIII/80/2015 r. z dnia 29 grudnia 2015 r.

W Strategii przedstawiono główne cele strategiczne i operacyjne:

Cel strategiczny I. Podnoszenie jakości infrastruktury technicznej Gminy.

Cele operacyjne celu strategicznego I:

I.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej Gminy;

I.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej Gminy;

I.2. Zapewnienie lokalnych ułatwień komunikacyjnych drogowych i pieszych;

I.3. Usprawnienie systemu wodno-ściekowego.

Cel strategiczny II. Rozwój i unowocześnienie infrastruktury społecznej służącej mieszkańcom i gościom.

Cel operacyjny celu strategicznego II:

II.1. Ulepszenie infrastruktury służącej edukacji;

- II.2. Rozwój infrastruktury służącej zapewnieniu bezpieczeństwa przeciwpożarowego;
- II.3. Ulepszenie infrastruktury służącej ochronie zdrowia;
- II.4. Ulepszenie infrastruktury służącej rozwojowi i dostępności kultury (w tym modernizacja Wiejskiego Domu Kultury w Potoku Górnym).

Cel strategiczny III. Ochrona środowiska i wykorzystanie OZE.

Cel operacyjny celu strategicznego III:

- II.1. Zwiększenie bezpieczeństwa ekologicznego.

5.1.2 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Potok Górny

Gmina Potok Górny posiada opracowane Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego:

Uchwała Nr IV/18/2002 Rady Gminy Potok Górny z dnia 28.12.2002 r., ze zmianami uchwalonymi:

- ✓ Uchwała Nr XVIII/105/2008 Rady Gminy Potok Górny z dnia 30.06.2008 r. (I zmiana);
- ✓ Uchwała Nr XX/119/2012 Rady Gminy Potok Górny z dnia 22 maja 2012 r. (II zmiana);
- ✓ Uchwała Nr XLII/244/2014 Rady Gminy Potok Górny z dnia 21 lutego 2014 r. (III zmiana);
- ✓ Uchwała Nr V/30/2019 Rady Gminy Potok Górny z dnia 30 stycznia 2019 r. (IV zmiana);

Studium jest obowiązkowo wykonywaną częścią lokalnego systemu planowania, która wraz z opracowaniem „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego” stanowi dokument mający charakter aktu wewnętrznego, którego celem jest określenie polityki przestrzennej gminy, a także rozwoju gospodarczego. Opracowaniem *Studium* objęto obszar gminy w granicach administracyjnych.

W Studium uwzględniono następujące wnioski i wytyczne konserwatorskie:

- ✓ Na terenie gminy Potok Górny znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków, które podlegają prawnej ochronie konserwatorskiej. Wszelkie zamierzenia realizacyjne dotyczące tych obiektów wymagają zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- ✓ Na terenie gminy Potok Górny znajdują się także obiekty historyczne i stanowiska archeologiczne umieszczone w ewidencji konserwatorskiej. Prace inwestycyjne dotyczące tych obiektów i stanowisk archeologicznych wymagają uzyskania opinii konserwatorskiej a wykonywanie prac ziemnych w obszarze stanowisk archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. W uzasadnionych przypadkach może zaistnieć konieczność wykonania badań wyprzedzających.
- ✓ Obowiązuje zakaz obudowywania historycznych obiektów budynkami gospodarczymi i dysharmonizującymi.
- ✓ Zaleca się zachowanie i ochronę figur, kapliczek oraz krzyży przydrożnych z towarzyszącym im drzewostanem.
- ✓ Obowiązuje ochrona zieleni (cmentarze, aleje, szpalery, starodrzew).
- ✓ Ochronie podlegają cmentarze z zachowanymi nagrobkami historycznymi, układem alejek i drzewostanem.
- ✓ Zaleca się, aby nowo projektowane budownictwo nawiązywało skalą zabudowy oraz bryłą do regionalnych form architektury, z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych.
- ✓ W przypadku obiektów znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej (oprócz zabudowy mieszkalno-gospodarczej), przed ich rozbiórką należy wykonać inwentaryzację i złożyć do archiwum WKZ.
- ✓ Obowiązuje ochrona przypadkowo dokonanych odkryć obiektów i zabytków archeologicznych (np. monety historyczne, metalowe narzędzia i elementy uzbrojenia, ozdoby pradziejowe wykonane z bursztynu, szkła i metali szlachetnych, fragmenty pradziejowych naczyń glinianych, narzędzia krzemienne i kamienne, mieszkalne, gospodarcze i osadowe obiekty ziemne oraz groby). W przypadku odkrycia wymienionych zabytków należy zabezpieczyć znalezisko i miejsce jego odkrycia, wstrzymać roboty prowadzone w miejscu odkrycia oraz bezzwłocznie powiadomić o odkryciu Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

- W Studium wymieniono następujące zadania dotyczące dziedzictwa kulturowego Gminy:
- ✓ Należy wspierać i chronić wszelką działalność kulturową i kulturotwórczą, zachowane tradycje rzemieślnicze, plastyczne, rękodzielnicze, obrzędowe oraz wszelkie formy kontynuacji tradycji lokalnych.
 - ✓ Wskazane jest ustanowienie lokalnych wytycznych dotyczących zagospodarowania i form architektonicznych nowej zabudowy, w celu zachowania i podkreślenia tożsamości kulturowej obszaru i ochrony krajobrazu kulturowego miejscowości i wsi, często charakteryzującego się specyficznym stylem budownictwa ludowego. Wytyczne te powinny być wprowadzone do ustaleń planów miejscowych. W ustaleniach tych należy ujmować przede wszystkim zasady kształtowania nowej zabudowy w harmonii z tradycyjną zabudową oraz tradycyjnym krajobrazem kulturowym. Wytyczne takie powinny dotyczyć w zasadzie każdej wsi indywidualnie, a szczególnie wsi starych o tradycyjnej bazie osadniczej.
 - ✓ Samorząd gminy zobowiązany jest do dokładania wszelkich starań prawnych organizacyjnych i budżetowych mających na celu ochronę i odnowę istniejących na obszarze gminy obiektów i obszarów zabytkowych oraz ich ewidencji.

Kierunki przestrzenne dotyczące stanowisk archeologicznych:

Na obszarze stanowisk oraz w ich bezpośrednim otoczeniu wyklucza się wszelką działalność inwestycyjną, zwłaszcza związaną z pracami ziemnymi, parcelacją, zmianą funkcji terenu bądź przekształceniem krajobrazu. Wszelkie prace i roboty przy zabytkach oraz prace archeologiczne i wykopaliskowe wolno prowadzić tylko za zezwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- ✓ zachowanie i właściwe utrzymanie,
- ✓ zachowanie formy krajobrazowej i topograficznej,
- ✓ uczytelnienie i ekspozycja w krajobrazie gminy,
- ✓ adaptacja i włączenie w strukturę funkcjonalną gminy

1. Obowiązuje ścisła ochrona stanowisk archeologicznych jak również przypadkowych nowych odkryć, w razie dokonania nowych odkryć archeologicznych należy zabezpieczyć znalezisko i miejsce jego odkrycia oraz powiadomienie o odkryciu właściwego WKZ.

2. Realizację prac ziemnych inwestycyjnych w obszarze stanowisk archeologicznych należy poprzedzić wykonaniem ratowniczych wykopaliskowych badań archeologicznych, a prowadzenie prac ziemnych w sąsiedztwie stanowisk archeologicznych realizować pod stałym nadzorem archeologicznym.

3. Na wszelkie prace i badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie właściwego WKZ.

4. Lokalizacja farm wiatrowych oraz innych obiektów stanowiących dominanty terenowe w sąsiedztwie wpisanych do rejestru zabytków powinna być poprzedzona opracowaniem analizy krajobrazowo – widokowej.

W Studium przyjęto następujące podstawowe kierunki polityki przestrzennej:

a) Zachowanie istniejących form zagospodarowania (tereny rolne, lasy, zasoby wodne, tereny zainwestowane):

- dążenie do zachowania i odtwarzania naturalnych form krajobrazu leśnego, dolin rzecznych i równowagi ekologicznej podstawowych ekosystemów,
- tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego uwzględniającego i zapewniającego ochronę podstawowych procesów ekologicznych.

b) ochrona związana głównie z wartościami przyrodniczymi i kulturowymi:

- obszarów i obiektów przyrodniczych wynikających z przepisów prawa, istniejących i proponowanych do ochrony (dolina Tanwi i doliny innych rzek nie mogą być zabudowywane w obrębie terasy zalewowej ze względu na funkcje ekologiczne, na obszarze strefy „C” potencjalnego uzdrowiska w Wólce Biskiej należy przewidywać ochronę walorów uzdrowiskowych),

- ochrona wód podziemnych przed zanieczyszczeniem – niewskazana lokalizacja obiektów uciążliwych dla środowiska wodnego,

- ochrona wód powierzchniowych zgodnie z przepisami ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska,

- zwiększenie dyspozycyjności zasobów naturalnych – potrzeba zalesień gruntów nieprzydatnych dla rolnictwa,
- konieczność ochrony konserwatorskiej obszarów i obiektów zabytkowych wpisanych do Rejestru Zabytków i Ewidencji Konserwatorskiej.
- c) Harmonizowanie współczesnego krajobrazu i form zabudowy z wartościami krajobrazu naturalnego:
 - utrzymanie skali i struktury jednostek gospodarczych,
 - ograniczenie rozproszenia zabudowy przez rozwój budownictwa na zasadzie dogęszczenia istniejących jednostek osadniczych,
 - nawiązywanie do odrębności regionalnej,
 - nie wprowadzanie elementów agresywnych krajobrazowo,
 - podniesienie estetyki obiektów i otoczenia,
 - izolowanie obiektów dysharmonijnych.
- d) Gruntowne przeobrażenia strukturalne rolnictwa:
 - gruntowna modernizacja rolnictwa i jego wszechstronnej obsługi, rozwój przetwórstwa surowców rolniczych,
 - intensyfikacja i specjalizacja produkcji rolnej,
 - podniesienie kwalifikacji zawodowych rolników,
 - tworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem,
 - scalenia gruntów.

5.1.2 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Potok Górny

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akty prawa miejscowego przyjmowane w formie uchwał przez Radę Gminy, określające przeznaczenie oraz warunki zagospodarowania i zabudowy terenów. MPZP uwzględniają również ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków poprzez określenie obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską.

Uchwała Nr XIII/62/2003 Rady Gminy Potok Górny z dnia 04 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia MPZP gminy Potok Górny. Plan obejmuje obszar gminy w jej granicach administracyjnych.

Ustalenia dotyczące ochrony wartości kulturowych:

§ 8. 1. Zachowuje się strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej

1) Obiekty zabytkowe objęte ścisłą ochroną konserwatorską, wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Potok Górny:

- Lipiny Górne, kościół parafialny (dawna cerkiew prawosławna), ZA/426,

- Potok Górny, kościół parafialny, murowany; dzwonnica - brama, murowana; ogrodzenie z furtą i kapliczką, murowane; cmentarz przykościelny z drzewostanem, A/171.

2) Wszelkie zmiany zagospodarowania oraz prace inwestycyjne i remontowe dotyczące obiektów oraz obszarów wymienionych w ust. 1), wymagają uzyskania warunków i wytycznych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

3) Wszelkie prace inwestycyjne i remontowe przy obiektach zabytkowych i na obszarach objętych ścisłą ochroną konserwatorską, wymagają uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Zgoda na rozbiórkę obiektów objętych ochroną konserwatorską, znajdujących się w złym stanie technicznym, następuje po wykreśleniu obiektów z rejestru zabytków przez Ministra Kultury, w oparciu o ekspertyzę techniczną i inwentaryzację architektoniczną.

2. Obiekty zabytkowe figurujące w ewidencji gminnej:

1) Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przy obiektach wymienionych w ust. 1), wymagają odrębnych warunków i wytycznych konserwatorskich oraz uzyskania opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na etapie ustalenia warunków realizacji inwestycji.

2) Przed ewentualną rozbiórką obiektów wymienionych w ust.1 (oprócz zabudowy mieszkalno - gospodarczej), należy wykonać ich dokumentację inwentaryzacyjną i złożyć do archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wymagana jest zgoda Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na dokonywanie rozbiórki wyżej wymienionych obiektów.

3. Strefa ochrony archeologicznej:

- 1) Ochronie konserwatorskiej podlegają obszary i stanowiska archeologiczne na obszarze gminy, oznaczone na rysunku planu.
- 2) Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach, m. in. związane z budową nowych budynków i inwestycji liniowych (drog, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej) muszą być zgłoszone do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w celu uzyskania opinii konserwatorskiej. Wykonywanie prac ziemnych na obszarze stanowisk archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. W uzasadnionych przypadkach może zaistnieć konieczność wykonania badań wyprzedzających.
4. Obowiązuje zakaz obudowywania historycznych obiektów budynkami gospodarczymi i dysharmonizującymi.
5. Obowiązuje ochrona zieleni (cmentarze, aleje, szpalery, starodrzew).
6. Ochronie podlegają cmentarze z zachowanymi nagrobkami historycznymi, układem alejek i drzewostanem.
7. Zaleca się zachowanie w krajobrazie kulturowym i ochronę figur, kapliczek oraz krzyży przydrożnych z towarzyszącym drzewostanem.
8. Zaleca się, aby nowo projektowane budownictwo nawiązywało skalą zabudowy oraz bryłą do regionalnych form architektury z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka Gminy

Gmina Potok Górny położona jest w województwie lubelskim, w pld. części powiatu biłgorajskiego. Gmina od wschodu sąsiaduje z gminą Biszcza, a od pld. - zach. z gminami: Harasiuki, Krzeszów i gminą Kuryłówka, położonymi na terenie województwa podkarpackiego.

Gmina Potok Górny pod względem powierzchni jest 7 gminą w powiecie biłgorajskim. Powierzchnia gminy zajmuje 6,6% powierzchni powiatu. Gmina wchodzi w skład jednego z trzech podregionów województwa lubelskiego, tj. podregionu chełmsko-zamojskiego. Jest jedną z 13 gmin powiatu biłgorajskiego i jedną z 10 gmin wiejskich. Na terenie gminy zlokalizowanych jest 12 sołectw: Dąbrówka, Jasiennik Stary, Jedlinki, Kolonia Malennik, Lipiny Dolne, Lipiny Górne - Borowina, Lipiny Górne-Lewki, Naklik, Potok Górny (2 sołectwa), Szyszków, Zagródki oraz jedna miejscowość bez statusu sołectwa: Lipiny Dolne-Kolonia.

Obszar gminy położony jest na skraju Płaskowyżu Tarnogrodzkiego. Teren gminy ma charakter równiny falistej o wysokościach względnych do 50 m. Równinę tą urozmaicają małe, łagodne pagórki wznoszące się nieznacznie ponad rozległe poziome tarasowe. Gmina ma charakter rolniczy, największą część jej powierzchni zajmują grunty rolne oraz lasy i grunty leśne. Ważną pozycję w uprawach zajmuje tytoń. Gmina zajmowała kiedyś czołową pozycję pod względem powierzchni uprawianego tytoniu.

Ryc. 1. Usytuowanie gminy Potok Górny w powiecie biłgorajskim i w województwie lubelskim (źródło: Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Potok Górny na lata 2007-2015, s. 8).

5.2.2 Rys historyczny Gminy Potok Górny

Pierwsze historyczne doniesienia o miejscowości Potok Górny pojawiły się na początku XVI w. Wówczas Henryk Walezy wyraził zgodę Józefowi Wolińskiemu na założenie wioski. Równocześnie wydał pozwolenie na założenie parafii prawosławnej w tej wsi, która pod taką postacią istniała na samym początku. Wkrótce, w 1596 r. stała się unicką. Król uposażył tę parafię w jeden łan pola. Drugi król elekcyjny, Stefan Batory, w porozumieniu z Janem Zamojskim podjął decyzję o założeniu parafii rzymsko-katolickiej w nowo powstałej wsi. O założeniu Potoka zachowany jest zapis w dokumentach archiwalnych. Mówi on, że "wśród rozległych lasów ok. 20 km na wschód od

Krzyszowa w starostwie Krzeszowskim w drugiej połowie XVI w. za zgoda króla Henryka Walezego powstała nowa wioska zwana Wola Kulińska albo inaczej "Nawsie". Założenie wioski musiało nastąpić w 1574 r., ponieważ Polska miała w XVI w. tylko jednego króla Henryka - Francuza z pochodzenia. Panował on krótko, tylko kilka miesięcy, w pierwszym półroczu 1574 r.

Równocześnie w tym czasie powstawała wieś Naklik, nazywana pierwotnie Śliwki, a tuż po niej Lipiny. Założyciele tych wsi nie są znani. Pierwsze wiadomości o Woli Kolońskiej pochodzą z 1781 r. i mówią o skromnej zabudowie nad rzeką Kulanką, gdzie mieszkało czterech zagrodników, a osada z nich składająca się nie miała wówczas nazwy ("zagrodnicy nad rzeką Kulanką"). Dopiero później osadę tę nazwano od nazwy rzeki i przyjęło się Wola Kulańska. W tym samym czasie, Potok, w odróżnieniu od zagrodników miał już swoją nazwę jako Wola Kulińska i liczył 23 osadników mieszkających we wsi królewskiej oraz 6 na wójtostwie Józefa Wolińskiego, na jego folwarku.

Osadnicy z Woli Kolońskiej od początku, kiedy wieś jeszcze nie posiadał nazwy, podporządkowani zostali kościołowi w Potoku. Osadę czterech zagrodników nad rzeką Kulanką przywykło się nazywać Księżą Wólką. Położona ona była w północnej części dzisiejszej Księżej Drogi. Na południe od Księżej Woli rozwijała się zabudowa właściwej wsi Wola Kolońska, która pozostała już jako własność królewska, a po 1588 r. stała się własnością ordynacką. Księża Wólka natomiast pozostała przy kościele potockim. Wola Kulońska od początku, mimo że była małą osadą wiejską, została podzielona na dwie części: Księżą Wólkę i właściwą Wolę Kolońską.

Trzecią najstarszą wioską był Naklik. Wyrastał z innego ośrodka osadniczego, jakim był Krzeszów. Lipiny zaczęły powstawać nieco później, jakby w drugim rzucie kolonizacyjnym obszaru potockiego. Odległość czasowa między pierwszą fazą osadnictwa, która szła z kierunku Tarnobrodu przez Bukowinę, Wolę Kolońską, Potok i Gózd, a tą drugą od Krzeszowa na Naklik i Lipiny, sięga zaledwie kilku lat. Nie można jednak precyzyjnie określić, w którym roku zaczęto zakładać Lipiny, jednak różne dokumenty i fakty historyczne pozwalają stwierdzić, że nastąpiło to po upływie ok. 4 lat od rozpoczęcia osadnictwa w Potoku.

W 1588 r. Wola znalazła się w dziedzicznej własności hetmana i kanclerza koronnego Jana Zamoyskiego, w rok później w Ordynacji Zamoyskich, kluczu księżpolskim. Wtedy to zmienił jej nazwę od okolicznych lasów na Wilczy Potok zaś w 1595 r. na Dziewczy Potok od przepływającego potoczku o tejże nazwie. Na początku XVII w. Jan Zamoyski w roku 1601 nadał dożywotnio Pawłowi Piaskowskiemu wójtostwo. W 1669 r. jak podają przekazy w Potoku były dwa wójtostwa.: Komorowskiego podkomorzego beńskiego mające własnych poddanych z wioskami Dąbrówką i Zagródkami, oraz drugie Garczyńskiego ze swoimi poddanymi i miejscowością Gózd. Znajdująca się nieco na uboczu miejscowość nie ucierpiała znacząco podczas najazdów tatarskich. W roku 1743 staraniem ks. Grzegorza Jastrzębskiego Teresa z Michowskich Zamoyska funduje, stojący do dziś, kościół parafialny p.w. Jana Chrzciciela.

Okolice Potoka po pierwszym rozbiorze aż do 1809 r. dostały się pod panowanie austriackie, które swoim zasięgiem wchodziło kilkadziesiąt kilometrów dalej od Potoka na północ w okolice Graja, Frampola i Zawichostu.

Od roku 1792 Potok został ośrodkiem klucza dóbr Ordynacji Zamoyskich. Zmianie uległa też nazwa na Potok Ordynacki, w jego skład wchodziły: Potok Plebański, Potok Słoboda, Potok Górny. W drugiej połowie XVIII w. wymieniany jest Potok Górny i Potok Dolny. Na początku XIX w. w Potoku Górnym było już 187 domów i ok. 1200 mieszkańców.

W 1809 r. Potok znalazł się w granicach Księstwa Warszawskiego, a po 1815 r. - Królestwa Polskiego w powiecie tarnobrodzkim. W roku 1867 w wyniku nowego podziału administracyjnego Potok Górny włączono do gminy Krzeszów. Według danych z roku 1887 we wsi były już 272 domy, był też sąd gminny i szkoła początkowa. W roku 1914 w czasie wojny austriacko-rosyjskiej w okolicznych lasach doszło do zaciętych walk.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości nastąpił rozkwit życia społeczno-gospodarczego. W Potoku Górnym w roku 1925 było już Kółko Rolnicze i Ochotnicza Straż Pożarna. Pod koniec lat dwudziestych powstała poczta i telegraf. Głównym zajęciem ludności było rolnictwo i hodowla. W czasie II wojny światowej, dzięki swemu położeniu Potok uniknął bezpośrednich działań wojennych, ale ludność nie uniknęła prześladowań.

Lata powojenne to okres intensywnego rozwoju budownictwa użyteczności publicznej oraz życia społeczno-gospodarczego i kulturalnego. W okresie tym powstają, czynem społecznym przy niewielkiej pomocy państwa, między innymi: remizy Ochotniczej Straży Pożarnej, biblioteki, Ośrodki

Zdrowia, agronomówki. W latach 1955 - 1957 wybudowana została nowa Szkoła Podstawowa. W roku 1964 wieś liczyła już 1.540 mieszkańców.

5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na terenie Gminy Potok Górny znajduje się wiele zabytków świadczących o wielokulturowości regionu: świątynie katolickie i prawosławne, cmentarze, zespoły dworskie, obiekty mieszkalne.

Zabytki sakralne:

Lipiny Górne - Borowina. Cerkiew prawosławna, obecnie kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej (rejestr zabytków nr A/1543). Pierwsza wzmianka o cerkwi p.w. św. Dymitra pochodzi z 1581 r. Cerkiew odnawiana w 1798 r. Po zniesieniu unii cerkiew zmieniono na prawosławną. W 1896 r. zbudowano obecną świątynię, jako prawosławną. W 1919 r. rekonyliowana jako kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej. W 1920 r. poświęcono kościół, równocześnie zbudowano chór muzyczny. W czasie okupacji zmieniono kościół na cerkiew prawosławną, po wyzwoleniu pełni funkcję kościoła parafialnego.

Cerkiew orientowana, drewniana, konstrukcji wieńcowej, oszalowana, na podmurówce. Pierwotnie trójdzielna złożona z małego babińca poprzedzonego przedsionkiem z dwoma lokalnościami po bokach, szerszej i dłuższej, kwadratowej nawy, prezbiterium o szerokości babińca, zamkniętego trójbocznie, z zakrystią przylegającą do jego północnej ściany. Po kolejnych rozbudowach (1920; 1924-28 - dobudowano dwie kaplice boczne, kościół z zewnątrz oszalowano; 1950 r. - dach pokryto blachą; 1983 r. - przeprowadzono remont generalny, zbudowano wówczas nową wieżę frontową w miejscu poprzedniej, uszkodzonej podczas burzy, zniesiono pierwotny ganek z drewnianymi słupami zastępując go obecnym ze słupami stalowymi, dano nowy szalunek; 2000 - remont) cerkiew zmieniła pierwotny rzut i kształt. Obecnie posiada rzut poziomy nieregularny, nawiązujący do planu krzyża greckiego zdeformowanego dostawioną zakrystią od płd. Składa się z niewielkiej kruchty, z obu jej stron dwa, małe pomieszczenia. Część wsch. dawnego babińca tworzy obecnie przedłużenie nawy, nad nim chór muzyczny. Szersza i dłuższa nawa na planie kwadratu. Z obu jej stron kaplice boczne. Od wsch. strony wyższe prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy jego bocznych ścianach zakrystie. Z frontu, nad przedsionkiem duża wieża na rzucie ośmioboku, nakryta wysokim ostrosłupem (dawna wieża na rzucie kwadratu). Nawa przykryta dachem brogowym, z niewielką wieżyczką-sygnaturką na wierzchu. Nad prezbiterium dach wielopołaciowy, nad kaplicami i zakrystiami dachy jednospadowe.

Fot. 1. Lipiny Górne - Borowina. Dawna cerkiew, obecnie kościół parafialny p.w. MB Częstochowskiej.

Potok Górny. Kościół parafialny, rzymskokatolicki, p.w. św. Jana Chrzciciela (rejestr zabytków nr A/171). Obecny kościół został zbudowany w latach 1743-54 jako drugi w tym miejscu (pierwszy był drewniany) z fundacji ks. Grzegorza S. Jastrzębskiego, Teresy Zamoyskiej i Grabińskich. Dnia 11 lipca 1754 r. konsekrował go bp Wacław Hieronim Sierakowski. Wielokrotnie odnawiany i remontowany zachował późnobarokowy styl i zabytkowe wyposażenie wnętrz.

Kościół zlokalizowany w płd. - zach. części wsi, orientowany, murowany z cegły ceramicznej, trzynawowy, bazylikowy z transeptem, otynkowa-

Fot. 2. Potok Górny. Kościół parafialny rzym.-kat. p.w. św. Jana Chrzciciela.

ny, otoczony murowanym ogrodzeniem. Przy prezbiterium, od pñ., zakrycia ze skarbczykiem na piętrze, od pñd. zaś dawny skarbiec przerobiony na kruchtę. Przy wejściu głównym kruchta, nad nią chór muzyczny, od zewnątrz portyk czteroko-lumnowy. Prezbiterium zamknięte trójbocznie. Nad nawą główną, prezbiterium i transeptem dach dwuspadowy, jętkowy z dwoma stolcami i mieczami, a cała konstrukcja oparta na ścianach nawy. Nad nawami bocznymi i zakryciami dachy jednospadowe konstrukcji krokwiowej, nad portykiem dach dwuspadowy jętkowy z belkami stropowymi stanowiącymi sufit portyku. Wszystkie dachy kryte blachą ocynkowaną na deskowaniu. W ogrodzeniu, na osi wejścia głównego do kościoła znajduje się dzwonnica z bramą w środku i dwoma furtkami po bokach, prawdopodobnie z 1822 r.

Cmentarze:

Lipiny Górne - Borowina. Cmentarz przykościelny. Znajduje się wokół dawnej cerkwi, obecnie kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej. Zmarłych grzebano przy cerkwi od 1839 r. prawdopodobnie do 1869 r.

Fot. 3. Lipiny Górne - Borowina, cmentarz przykościelny.

Lipiny Górne - Borowina. Cmentarz parafialny. Założony został w 1919 r., i powiększony w 1993 r. Znajduje się w odległości ok. 1300 m. od kościoła. W kształcie wydłużonego prostokąta, o pow. 1 ha., ogrodzony metalowymi przesłami przy słupach z białej cegły. Najstarsze zachowane nagrobki pochodzą z 1920 r.

Fot. 4. Lipiny Górne - Borowina, cmentarz parafialny.

Lipiny Górne - Borowina. Cmentarz prawosławny (obecnie nieczynny). Został założony ok. 1869 r. z przeznaczeniem dla miejscowej parafii unickiej jako kontynuacja starego cmentarza przycerkiewnego. W 1875 r. cmentarz przejęli prawosławni na mocy likwidacji unickiej diecezji chełmskiej. Cmentarz użytkowany był przez prawosławnych mieszkańców do czasu bieżenstwa (masowa ewakuacja) w czasie I wojny światowej. Na opuszczony cmentarz prawosławni mieszkańcy znów wrócili w czasie następnej II wojny https://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_prawos%C5%82awny_w_Lipinach_G%C3%B3rnych - cite note:-0-1 światowej. Ostatnie pochówki pochodzą z lat 40-tych XX w. Ludność wyznania prawosławnego musiała wyjechać w ramach wysiedleń Ukraińców. Na początku lat 90-tych XX w. na terenie nekropolii zachowały się 4 kamienne nagrobki sprzed 1945 r., w tym 2 z XIX w. Najstarszy pochówek pochodzi z 1878 r. Są to przede wszystkim krzyże na

prostopadłościennych postumentach, czytelne mogiły ziemne oraz kilkanaście drewnianych i metalowych krzyży. Inskrypcje na nagrobkach wykonane zostały w języku cerkiewnosłowiańskim. Powierzchnia cmentarza - 0.35 ha.

Fot. 5. Lipiny Górne - Borowina, cmentarz prawosławny, nieczynny.

Potok Górny. Cmentarz przykościelny (rejestr zabytków nr A/171). Znajduje się w sąsiedztwie kościoła parafialnego, rzymsko-katolickiego p.w. św. Jana Chrzciciela, ogrodzony murem o długości ok. 550 m.

Fot. 6. Potok Górny, cmentarz przykościelny.

Potok Górny. Cmentarz parafialny. Położony jest w płd. - wsch. części wsi. Założony około połowy XIX w., posiada czworoboku o układ wydłużonego powierzchni 1,5 ha.

Fot. 7. Potok Górny, cmentarz parafialny.

Potok Górny. Cmentarz prawosławny (obecnie nieczynny). Dokładna data powstania cmentarza nie jest znana. Najpewniej powstał on po likwidacji unickiej diecezji chełmskiej z przeznaczeniem dla ludności prawosławnej. Był czynny do końca II wojny światowej. Do tego

momentu w miejscowości istniała również cerkiew, opuszczona po 1945 i wyburzona w 1955. Cmentarz zajmuje prostokątny, nieogrodzony obszar wśród pól, poza zabudową Potoka Górnego. Jest całkowicie zdewastowany. Na początku lat 90. XX w. znajdowały się na nim jedynie fragmenty siedmiu nagrobków kamiennych, jeden krzyż drewniany oraz mogiły ziemne. Z nagrobków kamiennych pozostały leżące na ziemi różne elementy (podstawy, postumenty, fragmenty krzyży nagrobnych).

Fot. 8. Potok Górny, cmentarz prawosławny, nieczynny.

Zespoły dworsko-parkowe:

Lipiny Dolne Kolonia. Założenie dworsko-parkowe. Powierzchnia parku podworskiego wynosi ok. 4 ha. Jest on znacznie przereźdzone w drzewostanie. W środku parku stoi dziewiętnastowieczny dworek znacznie zniszczony i nie zamieszkały. Obiekt ten w latach 30-tych XX w. podczas parcelacji serwitutów i sprzedaży ziemi folwarcznej nabył pan Deryło Tomasz od ostatniej właścicielki tego obiektu pani Dzbeńskiej, która przeniosła się ze wspomnianego dworu do drewnianego budynku zamieszkałego wcześniej na początku XIX w. przez ogrodnika Ordynacji Zamojskiej, a później po nim przeznaczony był na siedzibę ordynackich leśnictwa lasów

Fot. 9. Lipiny Dolne - Kolonia. 1. Skala 1:10000 (www.geoport.gov.pl); 2. Mapa XIX w. (źródła www.mapire.eu); 3. Widok na pozostałości parku, widok od pn.

Naklik. Założenie dworsko-parkowe. Miejscowość Naklik (pierwotna nazwa Śliwki) zlokalizowana jest wzdłuż drogi lokalnej. Zespół dworsko-parkowy leży na wschód od wsi przy

skrzyżowaniu dróg do Lipin i do Szyszkowa. Folwark Naklicki zwany pierwotnie Śliweckim został założony po wojnach polsko-kozackich (1648 r.) przez Jana II Zamoyskiego. Zasięgiem swym obejmował tereny wsi Naklik, Kulny oraz Potoka. Wybudowano wówczas rządcówkę, obory, chlew, stajnie, stodołę, spichlerz, kurnik, piekarnie, domy dla służby folwarcznej. Powstał także ogród warzywny. Druga połowa XVII w. przyniosła powolny lecz stały upadek folwarku. W 1730 r. Tomasz Zamoyski puszcza folwark w dzierżawę Franciszkowi Grabińskiemu Podczaszemu Wieluńskiemu. W ciągu dwóch lat nowy użytkownik przebudowuje gruntownie folwark nadając mu nowy kształt i budując nowe budynki. Budynek rządcówki (dworu?) stanął w linii drogi do wsi Kulna. Zbudowano go z drewna, składał się z kilku pomieszczeń, posiadał od frontu ganek. Obok niego, wokół prostokątnego dziedzińca, wybudowano kuchnię, spichlerz, piwnicę, obory, stajnię, browar. Przed dworem zasadzono sad.

Pierwszy znany plan założenia pochodzi z 1825 r. W założeniu dominuje wielkie podwórze skupiające w dwóch grupach, od zach. budynki mieszkalne służby folwarcznej oraz gospodarcze nie związane z inwentarzem, z drugiej zaś strony sześć gospodarczych (inwentarskich budynków). Na płu. od nich leżał czworobok stodoł. Za stodołami w kierunku wsch. rozciągał się ogród warzywny, natomiast za nim oraz za budynkami inwentarskimi – sady owocowe. Rządcówkę zlokalizowano w środku założenia. Drugi z kolei plan, pochodzący z 1852 r. potwierdza zachowawczość kompozycji. Całe założenie da się wpisać w wydłużony prostokąt. Podzielony drogą do Lipin i Potoka wykształcił dwie części. Część zach. związaną z dworem i część wsch. grupującą większość budynków gospodarczych. W tym czasie ogród posiadał zinwentaryzowanych około 240 drzew i krzewów. W tym czasie folwark posiadał następujące budynki: dom mieszkalny, dom ekonomy, kurnik, wozownię, chałupę czworak, stajnię, chlewy, stajnię razem z wozownią, stodołę z maneżem, spichlerz, stodołę, drwalnię, dwie studnie, piwnice. Wszystkie budynki za wyjątkiem domu mieszkalnego były drewniane. Dom mieszkalny, którego resztki stoją jeszcze dzisiaj, był parterowy, niepodpiwniczony, nakryty czterospadowym dachem krytym gontem.

Wydarzenia kolejnych dwudziestu lat nie zmieniają kondycji folwarku. Pierwsza wojna światowa i gospodarczy upadek całej majątności spowodowały wystawienie folwarku na sprzedaż. Tracąc powoli kondycję ekonomiczną, aż do 1930 r., założenie zachowuje swoją dyspozycję przestrzenną oraz praktycznie większość budynków. Ostatecznie folwark podzielono na 24 działki i rozprzedano do 1935 r. okolicznym chłopom. Działkę z parkiem i rządcówkę otrzymali od Zamoyskiego, za dobrą służbę ostatni dzierżawcy folwarku, państwo Wanda i Tadeusz Stobowie.

Plan z 1935 r. wskazuje na znaczny już ubytek budynków gospodarczych świadczący o słabnącej kondycji gospodarczej założenia. Wypadły ogrody warzywne, stare sady, park dzisiaj jest bardziej lasem. Na podstawie istniejących przekazów tak opisowych jak i kartograficznych, należy przyjąć, że w Nakliku nie wykształcił się park w czystej postaci.

Fot. 10. Naklik. 1. Skala 1:10 000 (www.geoporta.gov.pl); 2. Mapa XIX w. (źródła www.mapire.eu); 3. Widok na pozostałości parku, widok od pld.; 4. Widok od zach.

Kolonia Malennik. Zespół dworsko-parkowy. Najstarsza posiadana informacja pochodzi z 1617 r., z której można się dowiedzieć, że w folwarku Malennik należącym do Krzeszowa, trzymano pawie. Ponownie pojawia się wzmianka o folwarku w 1638 r., przy opisie inwentarzowym Krzeszowa. Brak jest wiadomości o folwarku, jego wielkości czy rozplanowaniu do 4 ćw. XVIII w. Sytuacja zmienia się w XIX w. Przegląd materiałów archiwalnych rozpocząć można od planu z 1826 r. Folwark swoim kształtem przypomina dzisiejsze założenie obejmując teren dający się wpisać w prostokąt. Na styku stał dwór. Dojazd do założenia prowadził od strony zach. Na planie występuje również duży zbiornik wodny. W pierwszej połowie XIX w. (1830 r.) dzierżawcą folwarków Malennik i Łazy był Stanisław Łamiński. W tym czasie folwarki przynależały formalnie do Klucza Księżopolskiego. W tym czasie folwark prowadzony jest wzorowo. W 1850 r. został wybudowany nowy dwór. Oprócz tego została restaurowana połowa domu starego z przeznaczeniem na kuchnię. W 1857 r. dzierżawcą folwarku zostaje Wybranowski Gracjanin. Około 1860 r. został wybudowany czworak dla służby folwarczej. W 1865 r. wybudowano wiatrak - holender. W folwarku istnieje gorzelnia, kuźnia, budynki inwentarskie. Powiększony został ogród ozdobny. Wszystkie budynki inwentarskie i mieszkalne służby folwarczej były drewniane, wyjątek stanowił murowany dwór. Z układu alejek oraz układu zieleni wynika, że park prowadzony był w duchu kompozycji krajobrazowo-naturalistycznej.

Około przełomu wieków XIX i XX, doszło do przebudowy folwarku. Przebudowa ta wiązała się z wymianą budynków drewnianych na murowane. Dotyczy to spichlerza, stodoły, stodoły z menażem i obory. W jakim czasie folwark zaczyna tracić na znaczeniu trudno jest określić. Z dostępnych źródeł i planu założenia z 1935 r. wynika, że od początku XX w. (po 1914 r.) upadające gospodarstwo wykupił w 1933 r. od M. Zamoyskiego Państwowy Bank Rolny. Następnie liczący 4677 ha folwark rozparcelował i rozprzedał okolicznym rolnikom. Park z dworem i położone wokół niego ziemie zakupił Tadeusz Uniejewski. W 1938 r. odsprzedał całe założenie Józefowi Karczmarczykowi, ten zaś przekazał je synowi. Obecnie własność jest w rękach Marianny Karczmarczyk-Surdyka, wnuczki Józefa. W 1935 r. założenie składało się z parku, sadu, dworu z kuchnią, piwnicy, stajni z wozownią, trzech obór, stodoły z menażem, stodoły dużej, spichlerza, przy sadzawce istniały dwie obory a na wschód od założenia dwojak. Zmienił się także układ komunikacyjny wokół założenia. Wyszła droga do Jasiennika. Dwór jak poprzednio zajmował centralne miejsce w założeniu.

Fot. 11. Kolonia Malennik. 1. Skala 1:10000 (www.geoport.gov.pl); 2. Mapa XIX w. (źródła www.mapire.eu); 3. Widok od płd.; 4. Widok od zach.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne:

Na terenie Gminy Potok Górny występuje wiele kapliczek, krzyży i figur przydrożnych. Obiekty tego typu są rozpowszechnionym elementem krajobrazu nie tylko regionu, ale i przeważającej części kraju. Ich ustawianie wiązało się z lokalną tradycją oraz religijnym, duchowym doświadczeniem fundatorów katolickich. Powstawały na pamiątkę ważnych wydarzeń historycznych, sytuacji rodzinnych, z obawy przed chorobami czy wojnami. Miały charakter dziękczynny, suplikacyjny a nawet odstrasżający. Najczęściej wybierano lokalizację w pobliżu świątyń, przy skrzyżowaniach, przy wjeździe do wsi przy mostach, a bardziej osobiste przed domami.

Do najciekawszych obiektów tego typu należy:

Kapliczka św. Jana Nepomucena w miejscowości Lipiny Dolne - Kolonia. Kapliczka wybudowana w 1 poł. XIX w. Usytuowana przy drodze z Potoku Górnego do Lipin Górnych - Lewki. Kapliczka domkowa, o konstrukcji szkieletowej, z zewnątrz szalowana deskami, przykryta daszkiem namiotowym obitym blachą. W środku kapliczki obraz świętego Jana Kantego oraz drewniana figura.

Fot. 12. Kapliczka św. Jana Nepomucena w miejscowości Lipiny Dolne - Kolonia.

Kapliczka Matki Boskiej Powstańcza w Nakliku. Kapliczka położona w lesie, niedaleko drogi, naprzeciwko dawnego dworu szlacheckiego. Zbudowana ok. 1754 r. przez Kazimierza Grabińskiego, posesora folwarku tej wsi. Początkowo miała zostać postawiona na miejscu pierwszego (drewnianego) kościoła zaraz po jego rozebraniu. Miała ona równocześnie stać się środkiem będącym w tym miejscu starego cmentarza grzebalnego, który znajdował się w otoczeniu kościoła. Ostatecznie została postawiona naprzeciw dawnego folwarku, po to, by w określone niedziele mogły być tutaj odprawiane nabożeństwa przez księży dojeżdżających z Potoka i greko-katolickich z Kulna.

Fot. 13. Naklik. Kapliczka MB Powstańczej.

Kapliczka przy kościele parafialnym p.w. św. Jana Chrzyciela w Potoku Górnym (rejestr zabytków nr A/171). Obiekt należy do zespołu kościoła parafialnego. Kapliczka wzniesiona w 1898 r. Pierwotnie zawierała starszą figurę Chrystusa Frasobliwego, opatrzoną datą wykonania - 1851 r. Obecnie zaginiona. Nie istnieje także dawne pokrycie dachu deskami oraz dawne ogrodzenie kapliczki, z sztachetowym płotkiem z bramką. Zabytek należy do drewnianych, domkowych kapliczek przydrożnych. Kapliczka usytuowana jest przy wjeździe do wsi, od strony pld., fasadą zwrócona ku drodze głównej. Położona w oddaleniu ok. 35 m. na pld. - zach. od ogrodzenia kościoła parafialnego. Obiekt drewniany o konstrukcji słupowo-ramowej, na wtórnej, murewnej podstawie, na planie kwadratu. Kapliczka nakryta jest dachem brogowym z wydatnym okapem zwieńczonym

Fot. 14. Potok Górny. Kapliczka obok kościoła parafialnego.

pazdurem z metalowym motywem półksiężyca, stanowiącego pozostałość po krucyfiksie. Kapliczka otwarta z trzech stron. Od frontu kolumny wspierające dach. Frontowa arkada zamknięta łukiem spłaszczonym, wsparta na dwóch wybrzuszonych kolumnach, umieszczonych na wysokich cokołach, połączonych trójsztachetowym płotkiem. Elewacje boczne od strony frontowej z elipsoidalnym prześwitem, od strony tylnej oszalowane, podobnie jak cała elewacja tylna. Wnętrze jednoprzestrzenne, ze współczesną rzeźbą Chrystusa Frasobliwego oraz obrazem Chrystusa. Otoczona metalowym ogrodzeniem z bramką.

Figura przydrożna św. Barbary w Potoku Górnym. Figura położona na posesji nr 300A, blisko drogi głównej. Cokół w formie prostopadłościanu, którego boki zdobi dekoracja ramowa, wykonana w tynku. W płycinie frontowej widnieje data - 1905 r. Gzyms profilowany, zwieńczony czterospadowym daszkiem, na którym usytuowana jest rzeźba św. Barbary. postać świętej ukazana w kontrapoście, w prawej ręce trzyma kielich, lewa spoczywa na piersi. Ubrana w długą suknię przewiązaną w pasie i dekoracyjnie udrapowany płaszcz, rozwiany z lewej strony.

Fot. 15. Potok Górny. Figura św. Barbary.

Kapliczka św. Barbary w miejscowości Zagródki. Kapliczka upamiętniająca bitwę powstańców styczniowych z oddziału płk. Leona Czechowskiego, stoczoną z wojskami rosyjskimi 20 marca 1863 r. Stoi na miejscu zbiorowej mogiły 70-ciu poległych powstańców. Inicjatorem budowy kapliczki był ks. proboszcz Tomasz Petrykowski a wykonawcą Pan Knap, ludowy rzeźbiarz z Zagródek. Kapliczka wykonana z drewna o konstrukcji słupowo-ramowej, na murowanej podstawie, na planie kwadratu. Nakryta dachem czterospadowym, krytym blachą, z wydatnym okapem. Kapliczka otwarta z trzech stron. Frontowa arkada zamknięta łukiem. Od strony tylnej kapliczka oszalowana. Wnętrze jednoprzestrzenne, z drewnianą rzeźbą Św. Barbary. Kapliczka otoczona jest drewnianym płotkiem, wiodą do niej kamienne schody.

Fot. 16. Zagródki. Kapliczka św. Barbary.

5.2.4 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków na terenie gminy Potok Górny występują w łącznej liczbie 60 zabytków (wyposażenie kościoła parafialnego rzymsko-katolickiego p.w. św. Jana Chrzciciela w Potoku Górnym oraz dawnej cerkwi, obecnie kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w miejscowości Lipiny Górne - Borowina).

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Potok Górny funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Tabela 1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego z terenu Gminy Potok Górny⁷.

Lp.	Lokalizacja	Obiekt	Rejestr zabytków
1	Lipiny Górne - Borowina	Kościół paraf. rzymskokat. pw. Matki Boskiej Częstochowskiej (d. cerkiew unicka), w gran. ścian zewn	A/1543
2	Potok Górny	Zespół kościelny: kościół paraf. rzymskokat. pw. św. Jana Chrzciciela, wraz z wyposażeniem w zabytki ruchome, mur cmentarza kościelnego z furtką, kapliczką i bramą-dzwonnicą, drzewostan w gran. ogrodzenia cmentarza kościelnego	A/171

5.4 Zabytki nieruchome w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań

⁷Obwieszczenie nr 1/2019 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego z dnia 11 stycznia 2019 r.

ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Potok Górny została wykonana w 2019 r. Zawiera ona zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, zabytki nieruchome znajdujące się wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz stanowiska archeologiczne.

Gminna Ewidencja Zabytków została sporządzona zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ewidencja prowadzona jest w formie kart adresowych zabytków nieruchomych.

Spis zabytków nieruchomych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Spis zabytków nieruchomych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Potok Górny.

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Numer rejestru
1	Lipiny Dolne	obok posesji nr 147	Kapliczka przydrożna	1494	ok. 1904 r.	
2	Lipiny Dolne Kolonia		Założenie dworskie	3583/2, 3583/6	3 ćw. XIX w.	
3	Lipiny Dolne Kolonia		Kapliczka św. Jana Nepomucena	3670	1 poł. XIX w.	
4	Lipiny Górne - Borowina		Cerkiew prawosławna, ob. kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej	1011	1896 r.	A/1543 z 28.12.1987 r.
5	Lipiny Górne - Borowina		Cmentarz przykościelny z drzewostanem	1011	k. XIX w.	
6	Lipiny Górne - Borowina		Cmentarz parafialny	1483/4, 1483/6, 14881/1, 1489	1919 r.	
7	Lipiny Górne - Borowina		Cmentarz prawosławny, nieczynny	1482	XIX w.	
8	Naklik		Pozostałości parku podworskiego	307	k. XIX w.	
9	Naklik		Kapliczka Matki Bożej Powstańcza	1038	1754 r.	
10	Potok Górny		Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela	3099	1743-54 r.	A/171 z 03.02.1967 r.
11	Potok Górny		Dzwonnica kościelna z bramą	3099	1822 r. (?)	A/171 z 03.02.1967 r.
12	Potok Górny		Ogrodzenie kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela	3099	XVIII w., 1 poł. XIX w.	A/171 z 03.02.1967 r.
13	Potok Górny		Cmentarz przykościelny z drzewostanem	3099	1 poł. XIX w.	A/171 z 03.02.1967 r.

14	Potok Górny	przy kościele	Kapliczka	3099	1898 r.	A/171 z 03.02.1967 r.
15	Potok Górny	314	Plebania	3099	1867 r.	
16	Potok Górny	na posesji nr 300A	Figura przydrożna św. Barbary	3093	1905 r.	
17	Potok Górny	naprzeciw posesji nr 287	Kapliczka przydrożna	3096	1908 r.	
18	Potok Górny	na cmentarzu parafialnym	Kapliczka nagrobna słupowa	222	XIX w.	
19	Potok Górny		Cmentarz parafialny	222, 233/1, 235/1	XIX w.	
20	Potok Górny		Cmentarz prawosławny, nieczynny	3117	XIX w.	
21	Kolonia Małennik		Pozostałości parku podworskiego	356	XIX/XX w.	
22	Zagródki		Kapliczka św. Barbary	298	XIX w.	

5.5 Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwi uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obszar Gminy Potok Górny znajduje się na 8 obszarach AZP: 94-80, 94-81, 95-80, 95-81, 95-82, 96-80, 96-81, 96-82. Zinventaryzowano 42 stanowiska archeologiczne, które występują na sześciu obszarach AZP (94-81, 95-80, 95-81, 96-80, 96-81, 96-82). Wśród rozpoznanych stanowisk archeologicznych największe skupiska występują w południowo-wschodniej części gminy. Żadne ze stanowisk nie jest wpisane do rejestru zabytków archeologicznych. Do najciekawszych należy stanowisko archeologiczne Lipiny Górne 4 (AZP 94-81/13). Na stanowisku tym w 2005 r. dokonano inspekcji (W. Koman). Stwierdzono wówczas ok. 20 kurhanów (14 pewnych, 6 domniemanych) o różnej wielkości (najwyższe ok. 1,7 m., średnica 15 m., najniższe ok. 0,3-0,4 m. i średnicy ok. 5 m.).

Spis zabytków archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3. Spis stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Potok Górny.

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Dąbrówka	96-82	1	42	ślad osadnictwa	neolit (kultura ceramiki sznurowej?)

2	Dąbrówka	96-82	2	43	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje wczesne średniowiecze
3	Dąbrówka	96-82	3	44	osada?	wczesna epoka brązu (k. mierzanowicka?)
4	Dąbrówka	96-82	4	45	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu
5	Dąbrówka	96-82	5	46	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
6	Dąbrówka	96-82	6	47	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
7	Dąbrówka	96-82	7	48	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
8	Dąbrówka	96-82	8	49	śląd osadnictwa	k. trzciniecka?
9	Jasiennik Stary	95-80	1	31	śląd osadnictwa	?
10	Jasiennik Stary	95-80	2	32	śląd osadnictwa	?
11	Lipiny Dolne	95-81	1	2	śląd osadnictwa	neolit
12	Lipiny Dolne	95-81	2	3	śląd osadnictwa	neolit
13	Lipiny Dolne	95-81	3	4	śląd osadnictwa	k. ceramiki sznurowej
14	Lipiny Dolne- Kolonia	98-81	1	5	śląd osadnictwa	?
15	Lipiny Dolne- Kolonia	95-81	2	6	śląd osadnictwa osada	? średniowiecze (k. staroruska)
16	Lipiny Górne	94-81	2	11	śląd osadnictwa	?
17	Lipiny Górne	94-81	3	12	śląd osadnictwa	?
18	Lipiny Górne	94-81	4	13	domniemane cmentarzysko kurhanowe	-
19	Lipiny Górne- Borowina	95-81	1	7	śląd osadnictwa	?
20	Naklik	96-80	3	34	śląd osadnictwa	-
21	Naklik	96-80	4	35	śląd osadnictwa	-
22	Naklik	96-80	5	36	śląd osadnictwa	-
23	Naklik	96-80	6	37	śląd osadnictwa	-
24	Naklik	96-80	7	38	śląd osadnictwa	-
25	Naklik	96-80	8	39	śląd osadnictwa	-
26	Naklik	96-80	9	40	śląd osadnictwa	-
27	Naklik	96-80	10	41	śląd osadnictwa	-
28	Naklik	96-80	11	42	śląd osadnictwa	-
29	Naklik	96-80	12	102	śląd osadnictwa	-
30	Naklik	96-81	1	8	śląd osadnictwa	mezolit?
31	Naklik	96-81	2	9	śląd osadnictwa	nieokreślona (starożytna)
32	Naklik Kolonia	96-81	1	7	śląd osadnictwa	nieokreślona (starożytna)
33	Potok Górny	96-81	1	10	śląd osadnictwa	?
34	Potok Górny	96-82	2	50	śląd osadnictwa	p. neolit- wczesna epoka brązu
35	Potok Górny	96-82	3	51	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny
36	Szyszków	96-81	1	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu późne średniowiecze
37	Szyszków	96-81	2	5	śląd osadnictwa	mezolit (okres atlantycki)
38	Zagródki	96-82	1	57	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje) okres nowożytny
39	Zagródki	96-82	2	58	śląd osadnictwa	k. trzciniecka?
40	Zagródki	96-82	3	59	osada?	k. trzciniecka
41	Zagródki	96-82	4	60	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje) nieokreślona (pradzieje)
42	Zagródki	96-82	5	61	osada	k. pucharów lejkowatych

5.6 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaj, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to

rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawnie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Rozpowszechnianiem kultury na terenie Gminy Potok Górny zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury, szkoły oraz Gminna Biblioteka Publiczna (filia w Lipinach Dolnych). Przy Gminnym Ośrodku Kultury działają również Zespół Tańca Towarzyskiego, Zespół Tańca Ludowego oraz Gminna Orkiestra Strażacka. Gminny Ośrodek Kultury w Potoku Górnym jest organizatorem wielu imprez cyklicznych. Większość z nich odbywa się przy współpracy szkół. Do najważniejszych imprez organizowanych dla mieszkańców gminy, zaliczyć należy:

- ✓ Gminny Przegląd Kolęd i Pastorałek,
- ✓ konkursy i imprezy w czasie ferii zimowych,
- ✓ Gminny Konkurs Wielkanocny „Na najładniejszą pisanekę i palmę wielkanocną”,
- ✓ Gminny Mały Konkurs Recytatorski,
- ✓ festyn majowy/imprezy rekreacyjno-sportowe,
- ✓ plener plastyczny,
- ✓ Gminny Dzień Dziecka,
- ✓ Festiwal Piosenki Ludowej,
- ✓ Gminne Dożynki,
- ✓ Gminny Konkurs Historyczny,
- ✓ Gminne święto Niepodległości/imprezy rekreacyjno-sportowe,
- ✓ Konkurs na ozdobę ludową.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Gminy Potok Górny w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 4. Analiza SWOT Gminy Potok Górny.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Bogate dziedzictwo historyczne i tradycje kulturowe. • Obiekty sakralne oraz świeckie o wysokiej wartości kulturowej i dobrym stanie technicznym (kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. św. Jana Chrzciciela w Potoku Górnym oraz dawna cerkiew prawosławna - ob. kościół parafialny p.w. MB Częstochowskiej w Lipinach Górnych). • Liczne kapliczki, krzyże i figury przydrożne (zinventoryzowane przez Gminną Bibliotekę Publiczną w Potoku Górnym). • Aktywnie działające stowarzyszenia i instytucje kultury, m.in. <i>Stowarzyszenie Wspierania Tradycji i Kultury "Przedmieście"</i>, <i>Gminny Ośrodek Kultury</i>, <i>Gminna Biblioteka Publiczna</i>. • Działalność Koła Gospodyń Wiejskich. • Nieskażone środowisko naturalne (powietrze, woda, lasy). • Brak przemysłu zanieczyszczającego środowisko. • Aktualne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Znaczna odległość od większych aglomeracji miejskich. • Niewystarczająca infrastruktura gastronomiczno-usługowa. • Słabo rozwinięta infrastruktura noclegowa. • Pogarszający się stan techniczny części obiektów zabytkowych. • Słaba promocja turystyczno-rekreacyjna gminy. • Niewystarczające wykorzystanie potencjału środowiska kulturowego dla celów społecznych, gospodarczych i turystycznych.
SZANSE
<ul style="list-style-type: none"> • Pozyskanie funduszy na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych. • Przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. • Rozwój turystyki, agroturystyki i rekreacji w oparciu o istniejące walory naturalne, obiekty zabytkowe i kulturowe. • Plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne związane z operacjami militarnymi na terenie gminy, jako element promocji i budowania więzi lokalnych, zarówno ze społecznością jak i sąsiadującymi gminami, z którymi gmina Potok Górny współdzieli część historii.
ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych. • Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację. • Konkurencja na rynku usług agroturystycznych. • Niewystarczające środki na rozwój infrastruktury turystycznej. • Pogarszanie się stanu technicznego zabytków.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet I	
OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Lublinie, Delegatura w Zamościu w zakresie dbałości o obiekty zabytkowe oraz w zakresie samowoli budowlanych, ➤ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność gminy, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych, oraz dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy (podjęcie stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowe przy zabytkach): <ul style="list-style-type: none"> ✓ odnowienie figury przydrożnej św. Barbary w Potoku Górnym. ✓ bieżące prace porządkowe na cmentarzach nieczynnych: <ul style="list-style-type: none"> - cmentarz prawosławny w Potoku Górnym, - cmentarz prawosławny w Lipiny Górne - Borowina. ➤ Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością Gminy: <ul style="list-style-type: none"> ✓ przegląd stanu technicznego obiektów; ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/ konserwacja; ✓ opracowanie planu remontów. ➤ Podejmowanie starań o uzyskanie środków finansowych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy pochodzących ze środków unijnych i budżetu państwa, ➤ Coroczne przeznaczanie środków z budżetu gminy na dotacje na renowację zabytków wpisanych do Rejestru zabytków. ➤ Kontrola stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych.
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wszystkie zabytki rejestrowe oraz ewidencyjne należy umieszczać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ➤ Wszystkie prace ingerujące w substancję zabytkową powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zabytki ewidencyjne) lub powinny uzyskać decyzję na prace (zabytek rejestrowy), ➤ Prace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim.
PRIORYTET II:	
KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I JEGO OCHRONA	
Kierunki działań:	Zadania:

Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego: <ul style="list-style-type: none"> ✓ w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. ➤ Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. ✓ Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ Udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ Sporządzenie sprawozdanie z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), ✓ Zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Gminy.
Priorytet III: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELĘGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Gminy. ➤ Współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii oraz ochronie obiektów zabytkowych gminy. ➤ Organizowanie konkursów poruszających tematykę zabytków oraz wiedzę o historii gminy. ➤ Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków. ➤ Wspieranie wszelkich przejawów działalności kulturowej i kulturotwórczej, w tym przetrwałych tradycji, obrzędów, stroju ludowego oraz współczesnych form kontynuacji tradycji lokalnych. ➤ Budowa sieci ścieżek rowerowych łączących atrakcje przyrodnicze i kulturowe położone na terenie gminy. ➤ Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom, ludziom związanym z gminą. ➤ Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie gminy.
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy. ➤ Promocja i rozwój istniejących szlaków turystycznych. ➤ Promocja i rozwój bazy turystycznej. ➤ Stworzenie interaktywnej mapy dziedzictwa kulturowego.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Potok Górny będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- ✓ instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ✓ instrumentów finansowych obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- ✓ instrumentów koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych Województwa Lubelskiego;
- ✓ instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- ✓ instrumentów kontrolnych obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Potok Górny, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zasady finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami określa rozdział 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na właścicielu (posiadaczu) obiektu

zabytkowego - osobie prawnej lub fizycznej, posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, będącej właścicielem zabytku, opieka nad zabytkiem stanowi jego zadanie własne. Na wniosek właściciela (czy osoby prawnej i fizycznej) może być udzielona dotacja celowa.

Finansowanie może pochodzić z różnych źródeł: krajowych i zagranicznych:

1. Środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych;
2. Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
3. Środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
4. Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
5. Środki Unii Europejskiej;
6. Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
7. Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów niezaliczanych do sektora finansów publicznych;
8. Środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
9. Środki prywatne;
10. Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
11. Składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
12. Inne środki przewidziane prawem.

Materiały wykorzystane w tekście

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.,
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2019 poz. 730).
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2009 r. nr 114 poz. 946).
4. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2018 poz. 574, ze zm.).
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2019 poz. 60 ze zm.).
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2019, poz. 51 ze zm.).
7. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. 2019 poz. 42 ze zm.).
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2018 r. poz. 1614 ze zm.).
9. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2019 poz. 270 ze zm.).
10. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2019 poz. 115 ze zm.).
11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. 2019 poz. 668).
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2019 poz. 917).
13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2019 poz. 553 ze zm.).
14. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t. j. Dz. U. 2018, poz. 1330 ze zm.).
15. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j. Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661).
16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j., Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
17. Programy i Strategie Gminy Potok Górny.
18. Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Potok Górny.
19. Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2019–2022.
20. Materiały udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura w Zamościu.
21. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Potoku Górnym.
22. Materiały udostępnione przez Gminną Bibliotekę Publiczną w Potoku Górnym.
23. T. Bazan. Zarys dziejów Gminy potok Górny. 1574-2002. Leżajsk 2003.
24. www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
25. www.zabytek.pl

Spis tabel, rycin i fotografii**Ryciny:**

Ryc. 1. Usytuowanie gminy Potok Górny w powiecie biłgorajskim i w województwie lubelskim (źródło: Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Potok Górny na lata 2007-2015, s. 8).

Fotografie:

Fot. 1. Lipiny Górne - Borowina. Dawna cerkiew, obecnie kościół parafialny p.w. MB Częstochowskiej.

Fot. 2. Potok Górny. Kościół parafialny rzym.-kat. p.w. św. Jana Chrzciciela.

Fot. 3. Lipiny Górne - Borowina, cmentarz przykościelny.

Fot. 4. Lipiny Górne - Borowina, cmentarz parafialny.

Fot. 5. Lipiny Górne - Borowina, cmentarz prawo-sławny, nieczynny.

Fot. 6. Potok Górny, cmentarz przykościelny.

Fot. 7. Potok Górny, cmentarz parafialny.

Fot. 8. Potok Górny, cmentarz prawo-sławny, nieczynny.

Fot. 9. Lipiny Dolne - Kolonia. 1. Skala 1:10000 (www.geoporta.gov.pl); 2. Mapa XIX w. (źródła www.mapire.eu); 3. Widok na pozostałości parku, widok od półn.

Fot. 10. Naklik. 1. Skala 1:10 000 (www.geoporta.gov.pl); 2. Mapa XIX w. (źródła www.mapire.eu); 3. Widok na pozostałości parku, widok od półd.; 4. Widok od zach.

Fot. 11. Kolonia Malennik. 1. Skala 1:10000 (www.geoporta.gov.pl); 2. Mapa XIX w. (źródła www.mapire.eu); 3. Widok od półd.; 4. Widok od zach.

Fot. 12. Kapliczka św. Jana Nepomucena w miejscowości Lipiny Dolne Kolonia.

Fot. 13. Naklik. Kapliczka MB Powstańczej.

Fot. 14. Potok Górny. Kapliczka obok kościoła parafialnego.

Fot. 15. Potok Górny. Figura św. Barbary.

Fot. 16. Zagródki. Kapliczka św. Barbary.

Tabele:

Tabela 4. Obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego z terenu Gminy Potok Górny.

Tabela 5. Spis zabytków nieruchomych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Potok Górny.

Tabela 6. Spis stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Potok Górny.

Tabela 4. Analiza SWOT Gminy Potok Górny.